

๑๗
ชีวิตคู่ที่หมดจด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ประยุตฺโต)

ISBN 974-88418-6-3

พิมพ์ครั้งที่ ๗ มกราคม ๒๕๕๐

๔๐๐ เล่ม

- คุณกนกศักดิ์ และ คุณปติมา รัชตะวรรณ พิมพ์เป็นธรรมทาน

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

๕/๕ ถ.เทศบาลรังสิตสุขุมวิทเหนือ แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทร. ๐-๒๙๕๓๓-๙๖๐๐ โทรสาร ๐-๒๙๕๓๓-๙๖๐๖

อนุโมทนา

ณ ศุภชยวารแห่งงานมงคลสมรสของ นางสาว
ปติมา พรภควัฒบุษย์ และนายกนกศักดิ์ รัชตะววรรณ ซึ่งกำหนด
จะจัดขึ้นในวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๐ คู่บ่าวสาวเห็นเป็น
โอกาสอันดีที่จะสร้างกุศลให้เป็นมงคลที่แท้ พร้อมทั้งแสดง
ความซาบซึ่งขอบคุณต่อน้ำใจเมตตาไมตรีของท่านที่เคารพ
นับถือ และญาติมิตรที่มาอวยพร ด้วยการมอบให้ซึ่งวัตถุ
ที่ระลึกอันประเสริฐ จึงได้แจ้งความประสงค์ ขออนุญาต
พิมพ์หนังสือ *ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า* ของพระเดชพระคุณพระ
พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อแจกมอบเป็นบุญสรณีย์
การมอบหนังสือสื่อธรรมแสดงน้ำใจในมงคลพิธี

ชื่อว่าเป็นการให้พรที่ประเสริฐแท้ เพราะเท่ากับอาราธนา
คุณพระธรรมอันเป็นที่เคารพบูชามาอำนวยการ และเจ้าบ่าว
เจ้าสาวก็ได้บำเพ็ญบุญจรรยาที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า
เป็นทานอันเลิศ ชะนทานทั้งปวง เป็นการสร้างกุศลเสริม
ความเป็นมงคลแก่วันสำคัญแห่งชีวิตครั้งนี้ยิ่งขึ้นไป

ขอคุณพระศรีรัตนตรัย อวยชัยประสาทรแก่
นางสาวปติมา พรภควัฒษุภ และนายกนกศักดิ์ รัชตะวรรณ
ผู้เป็นเจ้าของมงคลวารพร้อมทั้งคุณพ่อคุณแม่ และมวล
ญาติมิตร จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย งอกงามไพบูลย์ใน
ธรรม และดำรงในความเกษมสุขทุกเมื่อ

วัดญาณเวศกวัน

๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

อนุโมทนา	(๑)
ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า	๑
เป็นมงคลแท้ เมื่อครบทั้งสอง	๑
แต่งงาน คือเริ่มชีวิตใหม่	
เป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบครอบครัว	๖
รักแท้ดูที่ไหน และเป็นอย่างไร	๑๐
เมื่อเริ่มชีวิตคู่ ก็ได้กำลังเพิ่ม มาช่วยกันสร้างสรรค์	๑๖
ถ้าอยู่แค่สิทธิ ก็แห้งแล้ง จะสุขสดใส	
เมื่อรักแท้ด้วยหัวใจ	๑๙

ลัทธิมนุษยชนเป็นหลักประกันเบื้องต้น

แต่ไม่พอที่จะให้บรรลุจุดหมายของมนุษยย์ ๒๔

ชีวิตสมรสเริ่มด้วยรัก แล้วเดินหน้ากว้างออกไป

ไม่ใช่ถอยหลังลงมาทวงสิทธิกัน ๒๕

ถ้าก้าวหน้าไปในความรัก

ชีวิตสมรสก็จะเป็นชีวิตแห่งการสร้างสรรค์ ๓๕

ชีวิตคู่จะมั่นคง ต้องมีสัจจะเป็นฐาน ๔๑

ชีวิตจะก้าวไปในโลกได้ดี ต้องมีความสามารถ

ที่จะปรับตัว และทำแบบฝึกหัดเป็น ๔๔

เข้มแข็งทนทาน จึงจะฝ่าฟันถึงความสำเร็จ ๕๒

เสียดสละได้ มีน้ำใจต่อกัน

ครอบครัวจึงจะสุขสันต์ยั่งยืน

๕๘

ครอบครัวคือชะตาของสังคม

พ่อแม่คือผู้สร้างอนาคตของโลก

๖๖

ชีวิตคือการศึกษา มนุษย์ฝึกฝนพัฒนาจึงประเสริฐ

๗๑

ยิ่งฝึกตน คนก็ยิ่งประเสริฐ

คนยิ่งประเสริฐ ก็ยิ่งสร้างสรรค์สิ่งที่ดีเลิศ

๗๖

ช่วยกันปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้วิวาหรงค

ให้เติบโตมั่นคง มีใบ ดอก และผลบริบูรณ์

๗๙

ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า*

วันนี้คุณพ่อ คุณแม่ พร้อมทั้งญาติมิตร ท่าน
ที่เคารพนับถือได้มาร่วมทำบุญกับคู่บ่าวสาว ใน
โอกาสงานมงคลสมรส

เป็นมงคลแท้ เมื่อครบทั้งสอง

การทำบุญวันนี้เป็นการทำบุญในการแต่งงาน
ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเป็นสิริมงคล พร้อมทั้งจะ

---

* ธรรมโอวาท ในการทำบุญเนื่องในงานมงคลสมรสของคุณคริสเตียน โบเรน และคุณ
พิชญญา (ลูกสาวคุณหมอกัญจนา และคุณประพันธ์ เกษสอาด) ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔

ให้บุญ คือความดีนี้ เป็นเครื่องส่งเสริมเชิดชูชีวิต
สมรสต่อไปภายหน้า การทำบุญอย่างนี้จัดเป็นธรรม
มงคล ในมงคลที่มี ๒ อย่าง

มงคลที่เรารู้จักกันทั่วไปนั้นเรียกว่า “**พิธี
มงคล**” พิธีมงคลก็คือมงคลในด้านกิจกรรม เราจัด
กิจกรรมที่เรียกว่าพิธีมงคลนี้เพื่อให้การสมรสเป็นที่
รับรู้กันในทางสังคม เป็นรูปธรรมที่มองเห็น เมื่อได้
ทำถูกต้อง แล้วเราก็สบายใจว่าระเบียบแบบแผน
วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมมีมาอย่างไร เราก็ได้

ปฏิบัติตามนั้นแล้ว พร้อมกันนั้นก็จะเป็นเหตุการณ์ที่
เป็นเครื่องระลึกต่อไปข้างหน้า

เมื่อเราได้ปฏิบัติโดยถูกต้องดีแล้ว ก็จะเป็น
ความประทับใจที่ยั่งยืน ระลึกถึงเมื่อใดก็ทั้งสุขใจและ
เตือนใจ คือทั้งระลึกถึงด้วยความสุข มีความปีติ อิ่มใจ
เป็นต้น และเป็นเครื่องเตือนใจให้เห็นความสำคัญ
ของชีวิตแต่งงาน ที่เราจะต้องพยายามดำรงรักษาให้มี
ความสุข และเจริญมั่นคง นี่คือด้านที่เรียกว่า พิธี
มงคล

แต่ยังมีมงคลอีกด้านหนึ่ง คือ **“ธรรมมงคล”**
แปลว่ามงคลที่เกิดจากธรรมะ เป็นมงคลด้านนามธรรม
เป็นเรื่องของความดีงาม และความรู้ความเข้าใจ แยก
เป็น

๑. ความดี คือคุณสมบัติในจิตใจ คุณธรรม
ความรู้สึกร่วมกัน และ

๒. ความรู้ความเข้าใจ เช่น ความเข้าใจต่อ
ความมุ่งหมายของชีวิตสมรส เป็นต้น

ทั้งหมดนี้ ถ้ามีและปฏิบัติถูกต้องดีแล้วก็จะ

เป็นธรรมมงคล จะเป็นเครื่องช่วยให้ชีวิตสมรมมี
ความสุขอย่างแท้จริง

มงคลด้านธรรมมงคลนี้สำคัญอย่างยิ่ง
นอกจากประกอบพิธีมงคลแล้วเราจะต้องมีธรรมมงคล
พิธีมงคลนั้นเราปฏิบัติจบสิ้นในวันนี้พรุ่งนี้ แต่
ธรรมมงคลนั้นอยู่คู่กับชีวิตเรา เป็นเรื่องที่จะต้อง
ปฏิบัติตลอดไป

ธรรมมงคล หรือมงคลเกิดจากธรรมะ ทั้ง
ด้านความรู้ความเข้าใจ และความดีงาม คุณสมบัติต่างๆ

นั่นเป็นเรื่องที่สำคัญ สำหรับชีวิตสมรส ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อให้เราประพฤติปฏิบัติในเรื่องนี้ก็ีมีมากมาย

แต่งงาน คือเริ่มชีวิตใหม่

เป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบครอบครัว

เริ่มแรก เรื่องหนึ่งที่สำคัญก็คือ การแต่งงานนี้ ในแง่หนึ่งเป็น การเริ่มต้น ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลสองคนได้มามีชีวิตร่วมกัน นอกจากมีชีวิตร่วมกันแล้วก็มีความรับผิดชอบร่วมกันด้วย โบราณถือว่า

เป็นการเริ่มต้นมีชีวิตเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักเป็นฐาน ก่อน
นี้เคยอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ คุณพ่อคุณแม่ก็ช่วยดูแล
รับผิดชอบ แต่ต่อไปนี่จะต้องรับผิดชอบตัวเอง

แม้แต่ในด้านธรรมะสำคัญสำหรับชีวิตร่วมกัน
หลักความประพฤติของบิดามารดาที่เรียกว่า “พรหม
วิหาร ๔” ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็บอก
วิธีปฏิบัติไว้ว่า พอลูกแต่งงานแล้ว พ่อแม่จะใช้หลัก ๓
ข้อแรกน้อยลง และเปลี่ยนมาเน้นในข้อที่ ๔ คืออุเบกขา
เพราะถือว่าลูกจะต้องรู้จักรับผิดชอบตัวเองแล้ว และ

ถือว่ามีความสามารถที่จะรับผิดชอบชีวิตของตนได้
แต่ก่อนนี้คุณพ่อคุณแม่ต้องเลี้ยง คอยเอา
ใจใส่ดูแลทุกข์สุขและช่วยแก้ไขปัญหาก็ให้ ตลอดจน
ต้องคอยส่งเสริมในการเล่าเรียนศึกษา เป็นต้น แต่
ต่อไปนี้จะให้ลูกรับผิดชอบตัวเอง พ่อแม่จึงหันมา
หนักใจในข้ออุเบกขา

อุเบกขา หมายความว่าวางใจเป็นกลาง
คอยดูอยู่ไม่ได้ทอดทิ้ง แต่ก็ไม่เข้ามาก้าวร้าวแทรกแซง
เพราะว่าชีวิตของคุณแต่งงานตอนนี้เขาต้องรับผิดชอบ

ตัวเองแล้ว พ่อแม่จะเข้ามาแทรกแซงวุ่นวายก็กลายเป็นเสีย นี่ก็หมายความว่าแม้แต่ความสัมพันธ์กับคุณพ่อคุณแม่ก็ยังเปลี่ยนไป

การรับผิดชอบตัวเองนี้เป็นเรื่องสำคัญ ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่ความหมายของการสมรส ความหมายของชีวิตสมรสนั้นก็มองได้หลายอย่าง แต่สิ่งสำคัญที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวก็คือความรัก

รักแท้คู่ที่ไหน และเป็นอย่างไร

ความรัก นี่เป็นคำที่สับสนเนื่องต่อมาจากคุณพ่อคุณแม่ ก่อนที่เราจะมีชีวิตครอบครัวนั้น มีคนที่เป็นศูนย์กลางสำคัญที่ให้ความรักแก่เรา คือคุณพ่อคุณแม่ และความรักของคุณพ่อคุณแม่นี้แหละที่ทำให้เรามีความสุข ถ้าเราจะมีความสุขจึงจะต้องมีความรัก แต่ความรักนั้นมีความหมายอย่างไร จะเข้าใจความหมายของความรักก็ดูที่คุณพ่อคุณแม่ ผู้มีความรักที่แท้

ความรักของคุณพ่อคุณแม่^{นั้น} มีความหมาย
ว่าอยากให้ลูกเป็นสุข และอยากเห็นลูกมีความสุข
ที่นี้ความรักแบบนี้เป็นความรักที่เราถือว่าเป็น
เป็นคุณธรรม ซึ่งช่วยผดุงรักษาทำให้โลกร่มเย็นเป็นสุข
ถ้าคนเรามีความรักแบบนี้ คืออยากให้คนอื่นเป็นสุข
เราก็จะต้องพยายามทำให้เขาเป็นสุข คือพออยากให้
เขาเป็นสุข ก็อยากเห็นเขาเป็นสุข เมื่อเขายังไม่เป็น
สุขก็อยากทำให้เป็นสุข พอเห็นเขาเป็นสุขหรือทำให้
เขาเป็นสุขได้สมใจเรา เราก็มีความสุขไปด้วย ความ

สุขแบบนี้เรียกว่า ความสุขร่วมกัน คือสุขทั้งสองฝ่าย
ลูกก็เป็นสุข พ่อแม่ ก็เป็นสุข

ความสุขของคุณพ่อคุณแม่ นั้นบางทีก็เหมือนกับ
กับมาฝากไว้กับลูก ถ้าลูกไม่สุข ยังมีทุกข์ พ่อแม่ก็
พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย อันนี้เป็นความรักที่เรียกว่า
เมตตา ในระดับของปुरुชน

แต่เราจะต้องทำความรู้จักว่า ที่จริงความรัก
นั้นยังมีอีกแบบหนึ่ง หมายความว่ารวมแล้วความรักมี
๒ ประเภท

ความรักอีกประเภทหนึ่งคือความถูกใจพอใจ
อยากได้เขามาเพื่อทำให้ตัวเราเป็นสุข เพื่อให้ชีวิตก็ต้อง
แยกกับความรักแบบแรกที่ถูกใจไปแล้ว จึงขอย้ำอีก
ครั้งหนึ่งว่าความรักแบบที่หนึ่งอย่างของคุณพ่อคุณแม่
คือ ความรักอยากได้เขาเป็นสุข ส่วนความรักแบบที่
สองคืออยากได้เขามาเพื่อทำให้เราเป็นสุข

ความรักแบบอยากได้เขามาเพื่อให้เราเป็นสุข
นี่เป็นความรักที่ต้องระวัง ถ้าเราไม่พัฒนาตัวเอง พุด
ง่าย ๆ คือถ้าไม่พัฒนาความรักแบบที่อยากได้เขาเป็นสุข

ขึ้นมาในใจของเราด้วย ความรักแบบอยากได้เข้ามา เพื่อให้เราเป็นสุขนี่ จะทำให้เกิดปัญหา เพราะเป็นความรักประเภทที่พุดง่ายๆ ว่ายังมีความเห็นแก่ตัว ถ้าเรามีความรักประเภทนี้อย่างเดียว ต่อไปก็จะเป็นทางมาของความขัดแย้งและปัญหา เช่นจะมีการเรียกร้อง และเอาแต่ใจตัว

เพราะฉะนั้น คนที่จะมีชีวิตรับผิดชอบในการสร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญงอกงาม จะต้องพัฒนาความรักแบบที่เป็นคุณธรรมคือความอยากให้

เขาเป็นสุขนี้ขึ้นมาให้ได้ ถ้าเป็นคนที่มีคุณธรรมมี
จิตใจดีงามความรักประเภทนี้จะมีเป็นพื้นใจอยู่แล้ว
ที่นี้พอมีความรักประเภทที่สองแบบถูกใจพอใจขึ้นมา
ก็จะไปหนุนความรักที่อยากให้เขาเป็นสุขนั้นให้เกิด
เพิ่มขึ้น ทำให้ความรักสองอย่างนั้นไปด้วยกัน และจะ
เป็นเครื่องช่วยดำรงรักษาให้ชีวิตที่มีความรับผิดชอบ
ร่วมกันนี้อยู่ยั่งยืนไปได้ด้วยดี

เมื่อเริ่มชีวิตคู่ ก็ได้กำลังเพิ่ม มาช่วยกันสร้างสรรค์

เป็นอันว่า เรื่องชีวิตสมรสหรือการแต่งงานนี้ เราไม่มองแค่เพียง ว่าเป็นการที่ได้มาสนองความใฝ่ปรารถนา ความสุขของตนเอง แต่ต้องมองในแง่ของการที่ได้มาร่วมกันทำการสร้างสรรค์ความเจริญอกงามอย่างใด อย่างหนึ่ง เช่นมองว่าเรามาช่วยกันสร้างสรรค์ชีวิตที่อยู่ร่วมกันนี้ให้เกิดความเจริญอกงามมั่นคงยิ่งขึ้นไป หรือมองแม้กระทั่งว่าเรามีจุด

หมายที่ดั่งามของชีวิต เรามีจุดหมายเพื่อสังคม การ
แต่งงานก็เท่ากับว่าได้กำลังมาเพิ่มเป็นสองคน

แต่ก่อนนั้นเราทำคนเดียว เรามีกำลังน้อยก็
ทำได้จำกัด พอเรามีสองคนเรารวมแรงรวมกำลังกันก็
ทำได้มากขึ้น อย่างนี้ก็เรียกว่าการแต่งงานนั้นเป็นการ
รวมกำลังมาทำการสร้างสรรค์ แล้วก็ก้าวหน้าไปสู่จุด
หมาย ที่จะทำต่อไป

อีกอย่างหนึ่ง การแต่งงานนี้เป็นโอกาสใน
การพัฒนาชีวิตของตนเองด้วย หมายความว่า คน

เราแต่ละคนนี้มีหน้าที่ต้องทำชีวิตของตนเองให้ตั้งมียิ่งขึ้น ในการที่จะอยู่ในโลกให้ประสบความสำเร็จ พหุติกรรม กายวาจาของเราก็ต้องพัฒนา จิตใจของเรา เช่น ความเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมีสติ ความมีสมาธิ ความเข้มแข็งต่างๆ เหล่านี้ก็ต้องพัฒนา และปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการคิด พิจารณา วิเคราะห์ แยกแยะ เป็นต้น ก็ต้องพัฒนา

การมามีชีวิตแต่งงาน และได้รับผิดชอบครอบครัว โดยรับผิดชอบตั้งแต่ชีวิตของตนเอง และ

ร่วมกันสร้างสรรค์ต่างๆ นี้ ก็เป็นโอกาสที่เราจะได้พัฒนาสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด ถ้าเรามองชีวิตแต่งงานอย่างนี้ก็จะมีความหมายมากขึ้น คือไม่ใช่มองแค่ว่าเราจะได้มีความสุขสมความปรารถนาของตนหรืออะไรทำนองนั้น ถ้าเรามองจำกัดแค่นั้นก็จะเป็นปัญหา

ถ้าอยู่แค่สถิติ ก็แห้งแล้ง จะสุขสดใส เมื่อรักแท้ด้วยน้ำใจ

ยิ่งยุคนี้เป็นยุคที่สังคมมีปัญหามาก รวมทั้งปัญหาในแง่ของความลับสนไม่ลงตัวด้วย คือมี

ความคิดใหม่ๆ ขึ้นมาซึ่งยังถกเถียงกันมาก แม้แต่เรื่องง่ายๆ อย่างเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ ก็เป็นเรื่องที่วุ่นพอสมควรว่าอะไรแค่ไหน และถ้าไม่ตั้งท่าทีให้ถูก อาจจะแทรกเข้ามาเป็นปัญหากับคู่ครองหรือในครอบครัวได้ด้วย

สิทธิมนุษยชนก็เป็นเรื่องของการมองที่ในแง่หนึ่งเน้นเรื่องตัวเอง หมายความว่าอาจจะทำให้เรามีความโน้มเอียงที่จะคอยระวังไม่ให้คนอื่นมาล่วงล้ำสิทธิของเรา แต่พร้อมกันนั้นก็ต้องหมายถึงการมองผู้อื่น

ด้วยว่าเขามีสิทธิอะไรที่เราไม่ควรไปก้าวก่ายแทรกแซง
แต่เรื่องสิทธิทั้งหมดนี้ มักจะเป็นการมองที่
ค่อนข้างไปในทางลบ คือ คอยดูว่าใครมีสิทธิแค่ไหน ถ้า
มองไปที่คนอื่น เราก็ดูว่าเขามีสิทธิแค่นั้นแล้วก็พอ ได้
แค่นั้นก็จบ เลิก ส่วนในแง่ของตัวเองก็คอยระวังคน
อื่นว่าอย่ามารุกล้ำสิทธิของฉัน หรือว่าฉันมีสิทธินะ ฉัน
ก็จะเรียกร้องเอาให้ได้อย่างนั้นๆ ซึ่งในแง่ดีก็เป็นหลัก
ประกันให้มนุษย์มีสังคมที่ไม่เดือดร้อนเกินไป แต่
ค่อนข้างแข็งแรงแล้ง จะไม่ค่อยมีน้ำใจ ไม่ค่อยมีความสุข

ถ้าพ่อแม่เลี้ยงลูกเพียงเพื่อให้เป็นไปตามสิทธิ
ก็คงยุ่ง คือพ่อแม่ก็คอยดูว่า เออ ลูกของเรามีสิทธิที่
จะได้อะไรบ้าง แล้วก็ทำให้แค่นั้นตามสิทธิ ถ้าพ่อแม่
ทำอย่างนี้ก็จะไม่ได้ชีวิตครอบครัวที่ร่มเย็นเป็นสุขแน่
แต่ที่อยู่กันมาในสังคมไทยของเรา พ่อแม่ไม่ได้คำนึง
เกี่ยงงอนในเรื่องสิทธิ แต่พ่อแม่ทำให้ลูกด้วยความรัก
ที่อยากให้ลูกเป็นสุข แม่ตัวเองจะลำบาก จะทุกข์ พ่อ
แม่ก็ยอม

ถ้ายังมีความรักมาก แม่แต่การที่ตัวเองต้อง

เสียสละหรือเป็นทุกข์ลำบากในการทำเพื่อลูกนั้น พ่อแม่ก็เป็นสุข เป็นสุขเพราะเห็นลูกเป็นสุข หรือเพราะอยากทำให้ลูกเป็นสุข

เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกับคนมีจิตใจที่รักเพื่อนมนุษย์ เมื่อมีความรักต่อคนอื่น อยากเห็นคนอื่นเป็นสุข ก็ทำเพื่อคนอื่นได้ แม้ว่าบางครั้งจะทำให้ตัวเองลำบาก หรือต้องเสียสละมากเหลือเกิน ก็ไม่ได้รู้สึก เพราะเขามีความสุขที่จะทำอย่างนั้น อันนี้ก็กลายเป็นเรื่องของคุณธรรม

ลัทธิมนุษยชนเป็นหลักประกันเบื้องต้น แต่ไม่พอที่จะให้บรรลุจุดหมายของมนุษย์

ลัทธิมนุษยชนนี้เป็นหลักประกันเบื้องต้น
อย่างที่ว่าเพื่อเป็นเครื่องหมายรู้ร่วมกันว่า เออ คนเรา
นี้ทุกคนถ้าเขาจะมีชีวิตที่ดี ก็อย่าทำให้เขาเดือดร้อน
ต้องให้เขามีให้เขาได้ตามลัทธิมนุษยชนนั้น

แต่ถ้าทำกันแค่ตามลัทธินั้น ก็อย่างที่บอก
เมื่อไหร่จะอยู่กันด้วยความแท้จริง

ถ้าในครอบครัวปฏิบัติต่อกันแค่คอยทำตาม

สิทธิ และระว่างสิทธิ ไม่เข้าความรัก ความสดชื่น ร่วมเย็น
หรืออบอุ่นก็จะหมดไป อย่างที่ว่าอยู่กันอย่างแห้งแล้ง

เวลานี้ในสังคมที่พัฒนามากแบบสมัยใหม่
โดยเฉพาะในอเมริกา แม้แต่พ่อแม่กับลูกก็เริ่มจะอยู่
แบบระว่างสิทธิกัน เริ่มตั้งแต่เรื่องสิทธิมนุษยชนที่
เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงระหว่างชาย ซึ่ง
แม้จะเป็นด้านหนึ่งที่เราจะต้องคำนึงในสังคม แต่เรา
จะอยู่แค่นั้นไม่ได้

สมัยที่ในอเมริกากำลังเริ่มพูดเรื่องความ

เสมอภาคระหว่างหญิง-ชายกันมากลึกลึบกว่าปีมานี้ เคยอ่านหนังสือฝรั่งแล้วว่า คู่แต่งงานคู่หนึ่งเขาตกลงกันได้แล้วเขามาเขียนอวด เขาบอกว่าเราได้พิจารณากันว่า เรามีลูกนี้ เราสองคนฝ่ายหญิงฝ่ายชายจะแบ่งหน้าที่กันอย่างไรให้เท่ากันเพื่อความเสมอภาค ก็ตกลงว่าจะผลัดกันซักผ้าอ้อมให้ลูกคนละห้าวันเจ็ดวัน ผลัดกันเลี้ยงคนละห้า เจ็ดวัน หมายความว่าทำงานเลี้ยงลูกให้เสมอกัน

ในเรื่องนี้เขาก็พอใจว่าเขาทั้งสองได้ตกลง

กันสำเร็จ เป็นความเสมอภาค เราอ่านแล้วก็มาคิดว่า
อ้อ นี่เขามองเรื่องสิทธิความเสมอภาคจนกระทั่งลืมนึก
จุดหมายของการเลี้ยงลูกหรืออย่างไร เพราะการเลี้ยง
ลูกนี้จุดหมายควรจะอยู่ที่ลูก คือมุ่งเพื่อให้ชีวิตของ
ลูกดีงามมีความสุข ควรจะมาพิจารณาดกกลางกันในแง่
ที่ว่าเพื่อให้ลูกของเราเจริญเติบโตอย่างดีนี้ เราควร
จะทำอย่างไร ควรจะเน้นไปที่นั่นมากกว่า

เช่นพิจารณาว่า เออ ลูกของเราต้องการอะไร
ต้องการแม่แค่ไหน ต้องการพ่อแค่ไหน แล้วทำ

อย่างไรจะเลี้ยงให้ลูกเป็นสุข ให้เขาเจริญเติบโตอย่างดี ไม่ใช่จะมาตกลงแบ่งกันว่า ฉันเป็นฝ่ายชาย ฉันเป็นฝ่ายหญิง มีสิทธิเท่ากัน ก็มาแบ่งกัน พอดีเท่ากันแล้ว ก็จบ เลยมองข้ามจุดหมายของการเลี้ยงลูก แล้วก็มองข้ามลูกไปด้วย คือมันแต่คิดถึงสิทธิส่วนตัวซะ

เรื่องนี้ ถ้ามองไปอีกทีก็คือการที่คนเริ่มจะเห็นแก่ตัวมากขึ้น แทนที่จะทำเพื่อจุดหมายที่ดึงามบางอย่าง แล้วก็ทำได้โดยตัวเองก็มีความสุขด้วย

ชีวิตสมรสเริ่มด้วยรัก แล้วเดินหน้ากว้าง ออกไป ไม่ใช่ถอยหลังลงมาทวงสิทธิ์กัน

อย่างที่พระสอนไว้ให้มีการศึกษาพัฒนาตัวเองนั้น ก็เป็นการพัฒนาไปสู่ความหมดตัว หมดตัวนั้นมีความหมาย ๒ อย่าง หมดตัวในแง่หนึ่งก็คือ หมดทรัพย์สิน เงินทองไม่มีเหลือ ไม่มีจะใช้ อย่างนี้ก็หมดตัว แต่หมดตัวอีกอย่างหนึ่ง หมายความว่า หมดความยึดถือในตัวตน

จุดหมายของการพัฒนาชีวิตของคนเราใน

ทางพระศาสนานั้น มุ่งให้พัฒนาไปจนกระทั่ง
หมดความเห็นแก่ตัวและหมดความยึดถือในตัวตน
เพราะฉะนั้นพระอรหันต์อย่างพระพุทธเจ้าจึงทำเพื่อผู้
อื่นได้เต็มที่ โดยไม่มีอะไรจะต้องเอาเพื่อตัวเอง

แต่ที่จริงก็คือตัวเองนั้นมีความสมบูรณ์ มี
ความสุข มีชีวิตที่เต็มเปี่ยมแล้ว จึงไม่ต้องคำนึงถึงตัว
เอง ท่านเรียกว่าไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองต่อไป จึง
สามารถเดินทางไป จาริกไป นอนกลางดินกินกลาง
ทรายอย่างไรก็ได้

นี่ก็ถึงแต่ที่ว่า เออ คนนั้นมีความทุกข์ขั้นนี้ คนนั้นควรจะได้ประโยชน์นี้ ควรจะได้รู้หลักธรรมนี้ คิดแล้วก็เดินทางไปเพื่อช่วยเขา ไปสอนเขา และเมื่อทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้รู้สึกว่าจะเสียสิทธิเสียอะไร และก็มีความสุขที่จะทำอย่างนั้นด้วย

เพราะฉะนั้นการคำนึงในเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ ถ้ามากเกินไป อาจจะเป็นสุดโต่งไปข้างหนึ่งก็ได้ ซึ่งมนุษย์จะต้องระวัง คือต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง คล้ายๆ ว่ามันเป็นหลักประกันของสังคมในขั้นเบื้องต้นหรือพื้นฐาน

แต่มันไม่ใช่เป็นเครื่องหมายของสังคมที่ดี

สังคมที่ดีจะต้องเจริญงอกงามสูงขึ้นไปกว่านั้น คืออยู่กันไม่ใช่เพียงแคร์รักษาลิทธิแต่ให้ได้เหนือกว่านั้น คือให้เป็นสังคมของความดีงามและคุณธรรม แต่ไม่ใช่หมายความว่าเราจะละทิ้งมัน เราก็ต้องมีไว้ด้วย

อย่างที่ว่าแล้ว สิทธิมนุษยชนนี้มีไว้เป็นหลักประกันพื้นฐาน จะได้มีขีดขั้น เหมือนเป็นเกณฑ์อย่างต่ำ เช่นเมื่อคนหนึ่งรัก ทำให้ทุกอย่าง ยอมเสียสละเต็มที่ แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีแต่เอารัดเอาเปรียบ ไม่มีน้ำใจ

เลย ไม่เห็นอก เห็นใจ ปล่อยให้เขาคับแค้นทุกข์ยาก
ถ้าอย่างนี้ ลีทธิมนุษยชนก็จะช่วย คือเอาไว้ป้องกัน
คนที่ไม่มีการยธรรม

แต่คนที่มีอารยธรรมจะก้าวเลยขั้นของการ
เรียกร้องสิทธิไปถึงขั้นให้ความสุขแก่กัน

ที่พูดมานี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่จะต้องมาประสาน
กับเรื่องความหมายของความรักอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ถ้า
เรามีแต่ความรักประเภทที่ว่าอยากได้เพื่อให้ตัวเอง
เป็นสุข ก็จะต้องพูดกันมากในเรื่องสิทธิ ว่าการได้

ตามสิทธิของเขา กับสิทธิของเรา จะเสมอภาคกันใหม่
ซึ่งเมื่อมองในแง่หนึ่งก็จะเป็นไปเพื่อการเกี่ยง การแก่ง
แย่ง การเพ่งจ้องระแวง แล้วก็มี ความขัดแย้งกันได้ง่าย

แต่ถ้าเมื่อไรใจเรามีความรักอีกประเภทหนึ่ง
คือความอยากให้เขาเป็นสุข ตอนนั้นเราไม่คำนึงถึงตัว
เองแล้ว มีแต่คิดว่า ทำอย่างไรเขาจะเป็นสุขได้ เราก็
จะพยายามทำเพื่ออย่างนั้น ถ้าอย่างนี้ก็จะได้ความมี
น้ำใจ และความสดชื่น มีชีวิตชีวา ไม่แห้งแล้ง แต่ถ้า
เป็นเรื่องของการเรียกร้องสิทธิ ก็แห้งแล้งแน่นอน

ถ้าก้าวหน้าไปในความรัก

ชีวิตสมรสก็จะเป็นชีวิตแห่งการสร้างสรรค์

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของการทำงานที่จะดำเนินชีวิตให้เจริญอกงาม โดยเฉพาะในชีวิตสมรสจะต้องมีความรักประเภทที่เราเรียกเป็นคุณธรรมคือเมตตาหรือความรักชนิดที่อยากให้เขาเป็นสุขนี่ มาเป็นหลักใหญ่อย่างน้อย ก็ต้องพัฒนาไปสู่ความรักประเภทนี้ ให้มีความรักประเภทนี้เข้ามาเป็นส่วนร่วม หรือเป็นส่วนที่ให้เกิดดุลยภาพ แล้วก้าวไปสู่การพัฒนา ในคุณธรรม

หรือความรักประเภทนี้ให้ยิ่งขึ้น

ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อคนเรามีความรักต่อคน
ใกล้ชิดชนิดที่อยากให้เขาเป็นสุขแล้ว ต่อไปความรัก
อย่างนี้ก็สามารพัฒนาขยายกว้างออกไปต่อเพื่อน
มนุษย์อื่นๆ ด้วย คืออยากให้เพื่อนมนุษย์เป็นสุข แล้ว
ก็สามารถทำเพื่อผู้อื่นได้มากยิ่งขึ้น

คนเราไม่ควรติดอยู่แค่การทำเพื่อให้ตัวเอง
เป็นสุข แต่ควรคิดกว้างออกไปว่า ทำอย่างไรจะให้ผู้
อื่นเป็นสุขได้ คนที่คิดด้วยความรักอย่างนี้ก็จะกลายเป็น

เป็นคนที่มีความสุขกว้างออกไปด้วย

ถ้าใครคิดแต่เพียงว่าจะทำให้ตัวเองเป็นสุข เขาก็จะได้แค่ตัวเองได้ทำตามต้องการก็มีความสุข ความสุขก็แคบจำกัดอยู่แค่นั้น เมื่อไรจะต้องทำเพื่อผู้อื่นหรือจะต้องให้อะไรออกไปจากตัว ก็จะเป็นการสูญเสีย และเป็นทุกข์

แต่คนที่แผ่ขยายความรักนี้กว้างออกไป อยากให้คนอื่นนั้นคนนี้เป็นสุข พอทำให้คนนั้นคนนี้เป็นสุข แม้แต่ให้แก่เขาที่ตามปกติเราเรียกว่าเป็นการ

สูญเสีย มันก็กลายเป็นการทำให้ตัวเองเป็นสุขไปด้วย เพราะฉะนั้นยิ่งความรักขยายกว้างออกไป ก็ยิ่งมีความสุขเพิ่มมากขึ้น ก็เลยกลายเป็นคนที่สุขได้มาก สุขได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการพัฒนาความสุขของตัวเองไปด้วย

เป็นอันว่า เรื่องของชีวิตสมรสนี้ต้องมีความรักให้ครบสองประเภท ขอย้ำอีกครั้งว่า ความรักประเภทที่หนึ่งที่เป็นพื้นฐานก็คือความผูกใจพอใจอยากได้เขามาเพื่อให้เราเป็นสุข ส่วนความรักประเภท

ที่สองที่เป็นคุณธรรมคือความรักที่อยากให้เขาเป็นสุข
อยากให้เขาเป็นสุข และอยากทำให้เขาเป็นสุข ซึ่งเรา
จะเห็นตัวอย่างจากคุณพ่อคุณแม่

ความรักประเภทนี้ เรียกว่าเป็นความรักแท้
ถ้าพัฒนาออกไปก็จะช่วยให้โลกนี้ร่มเย็นเป็นสุขยิ่งขึ้น
ในชีวิตสมรสความรักทั้งสองประเภทนี้จะต้องมีมา
ให้พร้อม

การเข้าสู่ชีวิตสมรสนั้นในความหมายหนึ่งก็คือการที่จะฝึกหรือพัฒนาตัวเราให้ก้าวหน้าไปในความ

รักที่สูงขึ้นด้วย เมื่อใดเราสามารถทำให้เกิดความรักที่เป็นคุณธรรมนี้ มันก็จะมาช่วยให้ชีวิตสมรสก้าวต่อไปสู่ความดีงามที่เป็นการสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น

การแต่งงานนี้มีไว้ไม่ใช่เป็นเพียงเรามีชีวิตคู่ครองเท่านั้น แต่หมายถึงการได้มารวมกำลังกันในการทำสร้างสรรค์ อะไรที่เป็นจุดหมายที่ดีงามของชีวิตของเรา ที่เราควรจะต้องตั้งขึ้น แม้แต่เป็นการรวมกำลังกันทำเพื่อสังคม ตลอดจนเพื่อมนุษยชาติที่กว้างออกไป ตอนนี้อย่างไรเราก็กำลังเพิ่มขึ้นแล้ว

พร้อมกันนั้นก็เป็นโอกาส หรือเป็นเวทีที่จะพัฒนาชีวิตของตัวเองด้วย เพราะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตั้งแต่สองคนขึ้นไปนั้น จะต้องฝึกต้องพัฒนาตัวเอง จึงจะอยู่กันได้ดี มีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ชีวิตคู่จะมั่นคง ต้องมีสัจจะเป็นฐาน

เพราะฉะนั้นวันนี้ก็เลยจะขอพูดถึงธรรมะที่เป็นหลักในการมีชีวิตครองเรือนสักชุดหนึ่ง เอาชุดที่เป็นหลักธรรมง่ายๆ เรียกว่า “ฆราวาสธรรม” แปลว่า ธรรมะสำหรับการครองเรือน หรือการอยู่เป็นชาวบ้าน

นั่นเอง ซึ่งมี ๔ ข้อด้วยกัน

ข้อที่ ๑. เป็นหลักง่ายๆ เรียกว่า **“สัจจะ”** สัจจะก็คือความจริงนั่นเอง ความจริงนี้เป็นรากฐานของชีวิตที่อยู่ร่วมกัน คนเราอยู่ร่วมกันต้องมีสัจจะต่อกัน

สัจจะเริ่มที่ไหน ก็เริ่มที่ความจริงใจ คือมีความจริงใจต่อกัน แล้วก็ซื่อสัตย์ต่อกัน มีความรักที่แท้ต่อกัน ตอนนี่เริ่มจากในใจ พอมีความจริงใจต่อกันแล้วก็ออกมาทางวาจา ก็พูดจริง แล้วก็ออกมาทางการกระทำ คือ ทำจริงตามที่พูด

ลัจจะนี้จะทำให้ไม่ต้องหวาดระแวงกัน พอ
เริ่มต้นถ้าเสียข้อนี้แล้วทุกอย่างก็เรรวนง่อนแง่นหมด
เพราะฉะนั้นท่านจึงเปรียบลัจจะว่าเป็นเหมือนราก
แก้วของชีวิตสมรส เพราะถ้าไม่มีลัจจะเมื่อไร หรือ
เริ่มระแวงในลัจจะความจริงใจต่อกันเมื่อไร ชีวิตคู่ก็
เริ่มง่อนแง่นทันที เสียความมั่นคง เพราะฉะนั้น
ลัจจะจึงเป็นตัวรักษากฎ ทำให้เกิดความมั่นคง ต้อง
มีไว้เป็นอันดับที่หนึ่ง คือลัจจะความจริง

ชีวิตจะก้าวไปในโลกได้ดี ต้องมีความสามารถ ที่จะปรับตัว และทำแบบฝึกหัดเป็น

ข้อที่ ๒ คนที่มาอยู่ร่วมกันจะต้องมีการปรับตัว เพราะว่าคนเราเมื่อมาอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ เริ่มตั้งแต่อยู่กับผู้อื่น ย่อมพบความผิดแผกแตกต่างเป็นธรรมดา แม้แต่สถานที่ เราขึ้นบ้านใหม่หรือมาอยู่ในบ้านใหม่ก็ต้องมีความแปลกที่ และจะต้องปรับตัวเข้ากับสถานที่นั้น ถ้าพบบุคคลคนใหม่ก็ต้องมีการปรับตัวเข้ากับบุคคลนั้น

แม้แต่คนที่เรียกว่าเก่าอยู่มานานเน บางทีก็ยังมีอะไรที่ยังแปลกตาเราอยู่ อย่าว่าแต่คนอื่นเลย ตัวเราเองบางทีก็แปลกตัวเลย เพราะตัวเราเองก็มีความเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น เราจะต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลง หรือความแปลกใหม่ที่เราจะต้องปรับตัว

ความสามารถของคนอย่างหนึ่งก็พิสูจน์ได้ด้วยการรู้จักปรับตัว การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นนี้ไม่ใช่เพียงเพื่ออยู่กันด้วยดีเท่านั้น แต่เป็นการทดสอบตัว

เองด้วยว่าเรามีความสามารถแค่ไหนในการที่จะอยู่ด้วยดีในโลกนี้ การศึกษาคือการพัฒนาตนเอง และการพัฒนาตนเองนั้น ก็เป็นการปรับตัวอย่างหนึ่ง เมื่อปรับตัวแล้วก็ปรับปรุงต่อไป คนไหนปรับตัวไม่ได้ ก็ยากที่จะอยู่ไปด้วยดีในโลกนี้ เมื่อพัฒนาตนเองได้ก็มาปรับตัวให้ดี

ในการมาอยู่กับคนอื่นก็ต้องปรับตัวแล้วก็ปรับใจเข้าหากัน และการปรับตัวปรับใจนั้นต้องใช้ความเข้าใจ ไม่ใช่ใช้แค่อารมณ์ ไม่ใช่ใช้เพียงความรู้สึก

คือต้องพยายามเข้าใจคนอื่นบวกกับความเห็นใจ ถ้าเข้าใจก็ดีแล้ว ถ้ายังไม่เข้าใจก็พยายามเข้าใจโดยใช้วิธีการแห่งปัญญา เช่น พุดจាក់ัน โดยไม่ใช้อารมณ์ ไม้ว่าวม ธรรมข้อที่สองนี้คือหลักที่เรียกว่า “**ทมะ**”

ทมะนั้นปรับตัวแล้วก็ปรับปรุงตนด้วย หมายความว่า อะไรที่อาจจะบกพร่องขาดไป เกินไป ก็ปรับจัดทำให้เกิดความพอดีโดยใช้ปัญญา หรือว่าอะไรถูกต้อง อะไรเหมาะสม อะไรพอดี ก็ปรับตัวให้ได้เช่นนั้น ก็จะทำให้อยู่กันได้ด้วยดี อันนี้เป็นเรื่องของการปรับตัว

ทั้งปรับตัวเข้ากับสถานที่สิ่งแวดล้อม ปรับตัวเข้ากับ
ญาติพี่น้อง ตั้งแต่คุณพ่อคุณแม่ของทั้งสองฝ่าย
ปรับตัวเข้ากับภาระงานอะไรต่างๆ

พอปรับตัวได้ดี ก็เดินหน้าไปในการปรับปรุง
ตนเองพัฒนายิ่งขึ้นไป ตอนนีชีวิตก็จะก้าวหน้าเจริญ
งอกงาม หลักทမ်းข้อที่สองนี้แปลเป็นภาษาไทยง่ายๆ
ก็คือ “ฝึก” นั่นเอง

คนเราจะมีชีวิตเจริญงอกงามได้ ต้องมีการ
ฝึกตน คนไหนไม่ฝึกก็เจริญยาก เพราะฉะนั้นคนที่

เจริญก็จะเอาอะไรต่ออะไรมาเป็นเครื่องฝึกตนหมด
เจอสถานการณ์ใหม่ พบอะไรใหม่ๆ ก็มองว่าจะได้
โอกาสฝึกตน เจอทุกข์ เจอปัญหาก็คือแบบฝึกหัดใน
การฝึกตัวนั่นเอง

จะเห็นว่า คนเราที่จะเก่งก็ต้องมีแบบฝึกหัด
นักเรียนที่มีความสามารถคือคนที่ขยันทำแบบฝึกหัด
ชีวิตคนที่เจริญงอกงามก็เพราะเป็นคนที่ยึดทำแบบ
ฝึกหัด

คนเก่งนั้นมีลักษณะที่ว่าเจอปัญหาไม่ย่อท้อ

เจอเรื่องที่ต้องทำไม่ถอย มองเป็นแบบฝึกหัด เอามาฝึกตัวเองให้หมด ซึ่งจะทำให้มีจิตใจที่ดีด้วย คือมีสุขภาพจิตดี

ถ้าใครไม่ได้เตรียมใจไว้ในการฝึกอย่างนี้ พอเจออะไรยาก เจออะไรต้องทำ เจอปัญหา ใจก็ท้อถอย เป็นทุกข์ไปหมด ใจไม่ดี เสียสุขภาพจิต แล้วก็ทำไม่ได้ผลด้วย เพราะมันแต่ทุกข์ ใจย่อท้อก็ต้องฝืนใจทำไม่เต็มใจ ใจก็ไม่ดี งานก็ไม่เดิน

แต่ถ้ามองสถานการณ์ที่ประสบเป็นแบบ

ฝึกหัด และเป็นโอกาสในการฝึกตน พอเจออะไรยาก ก็ดีใจว่า เออ ได้แบบฝึกหัดอีกแล้ว เจอปัญหา เจออะไรต่ออะไร ใจก็พร้อม ก็เลยมีความสุขจิตดี แล้วก็ทำให้ได้ผลดีแก่ชีวิต คือมีความเจริญงอกงาม ได้ฝึกตนยิ่งขึ้นไป ก็พัฒนาไปเรื่อย

เพราะฉะนั้นข้อที่สองนี้จึงเป็นหลักสำคัญ ทั้งสำหรับชีวิตระหว่างคู่ครอง และชีวิตที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น กว้างขวางออกไป นี่คือข้อที่สอง “*ทมะ-การฝึกตน*”

เข้มแข็งทนทาน จึงจะฝ่าฟันถึงความสำเร็จ

ข้อที่ ๓. ในการฝึกตนให้เจริญก้าวหน้าบุก
ฝ่าไปในชีวิตนี้ ก็อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่าย่อมต้องเจอ
อุปสรรค เจอความทุกข์ยากลำบาก แม้แต่มรสุมชีวิต
จึงต้องมีคุณธรรมอีกอย่างหนึ่ง คือ “ความอดทน” ที่
พระเรียกว่า **“ขันติ”**

ความอดทนนี้ หมายถึงความเข้มแข็ง ความ
ฮึดฮัดสู้ที่จะฟันฝ่าอุปสรรคไปข้างหน้า

ความอดทนนี้มี ๒ แบบ คือ อดทนแบบ

ตั้งรับกับอดทนแบบบุกฝ่าไปข้างหน้า

อดทนแบบตั้งรับหมายความว่า ในโอกาสที่สมควร เราต้องมีความสามารถที่จะตั้งรับ เปรียบเหมือนแผ่นดิน คือแผ่นดินนี้ใครจะทิ้งของดีของเสียลงมา ฉันรับได้หมด ไม่ร้องโอดครวญเลย นี่เป็นความอดทนแบบที่หนึ่ง คือแบบผืนแผ่นดิน

ส่วนความอดทนอีกแบบหนึ่ง ท่านเปรียบเหมือนอย่างช้างศึก หมายความว่า ช้างศึกมีจุดหมายที่จะรบให้สำเร็จ จึงบุกฝ่าไปในสงคราม เขาจะยิงลูกศร

เกาทัณฑ์ อาวุธอะไรต่างๆ มา ก็ไม่ย่อท้อ ทนต่อความเจ็บเป็นต้น บุกฝ่าไปข้างหน้าให้งานสำเร็จให้ได้ อันนี้เรียกว่า อุดทนแบบข้างศึก

เราต้องมีขันติ คือความอดทนทั้งสองแบบนี้
จึงจะเดินไปในชีวิตได้

เหมือนกับของที่นำมาใช้ทำสิ่งต่างๆ แม้แต่บ้านเรือน เราจะใช้ไม้ ก็ใช้ไม้ที่แข็งแรงทนทาน ทนน้ำทนแดด ทนฝน เป็นต้น คนเรานี้ก็ต้องมีความเข้มแข็งสามารถอดทนได้

ความอดทนของคนนี้ แสดงในลักษณะ ๓
อย่าง คือ

๑. *อดทนต่อความลำบากตรากตรำ* เช่น
ในการทำงาน เมื่อทำงานก็ต้องมีความลำบากตรากตรำ
บ้าง บางทีจะต้องทนแดด ทนฝน ทนต่องานหนัก หรือ
ในเวลาที่งานยังไม่เสร็จจะต้องทำให้เสร็จ ก็ต้อง
อดทนพยายามสู้ทำต่อไป เป็นความเข้มแข็งที่จะทำ
ให้งานลุล่วงไปได้

๒. *อดทนต่อทุกขเวทนา* คือทนต่อความ

เจ็บปวดเมื่อยล้าทางร่างกาย เช่นยามเจ็บไข้ ก็อดทนไปตามเหตุผล หมายความว่าไม่วู่วาม ไม่ไว้วาย พยายามรักษาแก้ไข้ปัญหาไปตามเหตุผล แต่ก็ไม่ใช่ปล่อยทิ้งไว้ ถ้าทิ้งไว้ท่านเรียกว่าประมาท ต้องทำ แต่ไม่ใช่วู่วาม ไว้วาย ซึ่งจะกลายเป็นว่าทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่โดยไม่สมควร

๓. **ทนต่อสิ่งกระทบกระทั่งใจ** เช่นทนต่อถ้อยคำ อาการกิริยาของผู้อื่นที่ล่วงเกิน ไม่ต้องพูดถึงคนอื่นไกล คนอยู่ใกล้ชิดกันที่สุดคือคู่ครองกันก็มี

เรื่องกระทบกระทั่งกันได้ คนหนึ่งพูดมา อาจจะไม่
ตั้งใจเลย นึกไม่ถึงว่าไปกระทบใจอีกฝ่ายหนึ่ง หรือ
การเคลื่อนไหว กิริยาอาการก็กระทบได้

ในกรณีอย่างนี้ ถ้าเราไม่มีความอดทน ก็จะ
เกิดเรื่อง เรียกว่าวุ่นวามไปตามอารมณ์ ฉะนั้นจึงต้อง
แก้ไขโดยมีความอดทน เข้มแข็ง ตั้งรับไว้ได้ก่อน ไม่
เอาอารมณ์ขึ้นมาเป็นใหญ่ เสร็จแล้วก็ใช้ปัญญาเอาข้อ
ที่ ๒ มาใช้ในการแก้ไขปรับปรุง เพื่อจะให้เรื่องสงบ
เรียบร้อยลงไปด้วยดี

นี่เป็นเรื่องของขันติความอดทน ซึ่งต้องใช้
มากอยู่เสมอ

เสียสละได้ มีน้ำใจต่อกัน ครอบครัวจึงจะสุขสันต์ยั่งยืน

ข้อที่ ๔. “จาคะ” แปลว่าความเสียสละ พุด
ในเชิงบวกว่าความมีน้ำใจ ถ้าพูดว่าเสียสละจะให้ความ
รู้สึกเชิงลบ ซึ่งบางทีรู้สึกเหมือนว่าต้องเสีย แต่
ถ้าพูดในทางบวกเป็นน้ำใจก็รื่นดีหน่อย

สำหรับคู่ครอง ธรรมข้อนี้เป็นอย่างไร ก็เช่น

ว่าพร้อมที่จะเสียสละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ อย่างบางที่ฝ่ายหนึ่งมีฐานะ มีเรื่องที่จะต้องขอให้เราช่วยเหลือ ถ้าเราตามใจตัวเอง จะเอาแต่ความสุขของตัวเอง เราก็ไม่ร่วมมือ แต่ถ้าเรามีน้ำใจ เราก็พร้อมที่จะเสียสละความสุขของตัวเองออกไปช่วยเขา นี่ก็คล้ายกับอยากเห็นเขาเป็นสุขนั่นเอง

จากะนี้ก็มากับความรักที่แท้นั้นแหละ ได้แก่ความรักที่อยากทำให้เขาเป็นสุข พอนึกว่าอยากทำให้เขาเป็นสุขก็ทำเพื่อเขาได้ เพราะอยากทำให้เขาเป็นสุข แต่

ถ้ามีเพียงความรักแบบที่อยากให้เป็นสุข ฉันก็ไม่
อยากทำให้คุณ ก็เสียสละไม่ได้ ก็คือไม่มีน้ำใจ

ถ้าเรามีน้ำใจ คือมีจาคะนี้เป็นหลักยืนอยู่ เมื่อ
เราอยากให้เขาเป็นสุข บางทีก็ทำให้ลืมนึกถึง
ความสุขของตัวเอง เพราะความสุขของตัวเองเหมือน
กับว่าไปฝากไว้กับอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่ออยากให้เขาเป็นสุข
เราก็ต้องรอว่าให้เขาเป็นสุขแล้วเราจึงจะเป็นสุขด้วย
ก็ต้องไปทำให้เขาเป็นสุขแล้วเราจึงจะเป็นสุขด้วย แล้ว
ก็พร้อมที่จะทำเพื่อเขา

บางทีเขาอาจจะเจ็บไข้ แม่เพียงเล็กๆ น้อยๆ
เราก็นอนเฝ้าดูแล ต้องยอมอดหลับอดนอน ก็เสีย
ความสุขของเรา แต่ถ้าเราอยากให้เขาเป็นสุข เราก็ก
ทำได้เพราะเราอยากเห็นเขาเป็นสุข เพราะเราฝาก
ความสุขไว้กับเขา รอให้เขาเป็นสุขเมื่อไรเราก็กสุขด้วย

ข้อนี้เรียกว่าจาคะ คือความเสียสละ ได้แก่
การที่ยอมเสียสละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่ายหนึ่ง
หรือเพื่อความสุขของเขา คนที่คิดอย่างนี้จะมีน้ำใจ อีก
ฝ่ายหนึ่งจะมีความซาบซึ้งแล้วก็จะทำให้เกิดความสดชื่น

ไม่แห้งแล้ง ไม่มัวแย่งความสุขกัน เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่ามีน้ำใจ คือเมื่ออยากให้เขาเป็นสุข ก็ยอมทำเพื่อเขาได้

เหมือนอย่างพ่อแม่ที่เสียสละเพื่อลูก อย่างได้ขนมมา ลูกตอนเด็กเล็กๆ ขอเอาหมด แม่ก็ยอมอด เพราะอยากให้ลูกเป็นสุขก็ยอมได้ ให้ลูกทั้งหมดเลย ถ้าพ่อแม่ไม่มีความรักแบบที่ว่าอยากให้ลูกเป็นสุขนี้ พ่อแม่ก็ทำอย่างนั้นไม่ได้ ก็ให้แค่ตามสิทธิของเขา เขามีสิทธิเท่านี้ฉันก็ทำให้แค่นี้ละ เกินสิทธิฉันไม่ให้

แก่ไปฟ้องเอา

ถ้าเอาตามสิทธิก็ต้องคอยจดกันละ ฝ่ายนั้น
เขามีสิทธิแค่ไหน เรามีสิทธิแค่ไหน อย่าล้ำเส้นกันนะ
ชีวิตอย่างนี้แย้ เพราะฉะนั้นอย่าเอาแค่นั้นเลย เรา
ต้องมีเรื่องของคุณธรรม มีเมตตา มีความรักความ
ปรารถนาดีอย่างที่ว่าไปแล้วนั้น

คุณธรรม ๔ อย่างนี้ขอทวนอีกครั้ง คือ

๑. *สัจจะ* ความจริง จริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน
จริงวาจา จริงทำตามทีพูด

๒. *ทมะ* การรู้จักปรับตัวและปรับปรุงตน
แล้วก็พัฒนาทำให้เจริญก้าวหน้า ให้งอกงามยิ่งขึ้น

๓. *ขันติ* ความอดทน หมายถึงความเข้ม
แข็งทนทานที่จะรับสถานการณ์ต่างๆ และที่จะบุกฝ่า
ไปเพื่อความเจริญงอกงามให้ถึงจุดหมาย คือดำเนินถึง
จุดหมาย เรื่องจุกจิกไม่ถือสาเก็บมาเป็นสาระ

ถ้าไม่มีขันตินี้ก็จะเกี่ยวเก็บเรื่องเล็กเรื่องน้อย
มาคิดวุ่นวายไปหมด แต่คนที่เขามีใจอยู่กับจุดหมาย
เขาทำแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับจุดหมายนั้น อะไรไม่เกี่ยวกับ

จุดหมาย เป็นเรื่องจุกจิกๆ เขาไม่ถือเป็นอารมณ์ ก็ทำงานได้สำเร็จ

๔. *จากะ* ความมีน้ำใจ ยอมเสียสละความสุขของตนเองเพื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ เริ่มจากคู่ครอง แล้วขยายออกไปจนกระทั่งมีน้ำใจเพื่อแม่ ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทั่วทั้งหมด

ครอบครัวคือชะตาของสังคม พ่อแม่คือผู้สร้างอนาคตของโลก

คุณธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกว่า *ฆราวาสธรรม* คือธรรมะสำหรับการครองเรือน ซึ่งจะทำให้ชีวิตครองเรือนเจริญมั่นคงและมีความสุข นอกจากมีความสุขในครอบครัวแล้ว ก็จะแผ่ความสุขไปให้แก่สังคม เป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ เพราะเรามองว่า ครอบครัวนี้ไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาเท่านั้นแล้วก็ไม่ใช่รวมทั้งลูกเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคม

ย่อย หรือเป็นฐานของสังคม

สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัว ถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็จะดี เมื่อมองในแง่นี้ ครอบครัวจึงสำคัญมาก เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคง มีความร่มเย็นเป็นสุข ก็ทำได้โดย ทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงเน้นหนักเรื่องหน้าที่ของพ่อบ้านแม่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือสังคมมนุษย์ทุกระดับ ต้องมีพรหมวิหาร

คือ ธรรมประจำใจของพระพรหม

พระพรหมในศาสนาพราหมณ์นั้น เขาถือว่าเป็นผู้สร้างโลก แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าไม่ต้องไปร้อพระพรหม ที่เป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก คนนี้แหละเป็นผู้สร้างโลก แล้วโดยเฉพาะคนที่สำคัญก็คือบิดามารดาเป็นผู้สร้างโลก เพราะโลกจะเป็นอย่างไร ก็อยู่ที่จุดเริ่มตั้งแต่สร้างครอบครัวให้ดี ถ้าสร้างครอบครัวดีแล้วเราจะได้สังคมที่ดี แล้วโลกนี้จะร่มเย็นเป็นสุข

โลกของมนุษย์ก็คือสังคมมนุษย์นี้เอง และ

โลกคือสังคมมนุษย์นั้น ก็เกิดจากการสร้างของมนุษย์
เอง มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคม
ที่ดีก็มาจากครอบครัวที่ดี เพราะฉะนั้นจึงต้องมองให้
ถึงความหมายนี้ด้วย

การเริ่มชีวิตสมรสก็คือการเริ่มต้นทำหน้าที่
ในการสร้างสรรค์โลกนี้ ซึ่งเป็นการเริ่มความรับผิดชอบ
ชอบต่อสังคมที่สำคัญ คือการที่จะต้องสร้างครอบครัว
ที่ดีงาม มีความสุขความมั่นคงขึ้นให้ได้ เหมือนกับมัน
ทำทายเราอยู่ในบัดนี้แล้วว่าทั้งสองคนนี้จะต้องทำ

ภารกิจนี้ให้สำเร็จ

เพราะฉะนั้นจึงได้บอกว่าการสมรสนี้ไม่ใช่เป็นการมามีชีวิตคู่ครองเท่านั้น แต่หมายถึงการได้มาร่วมกำลังกันในการทำการสร้างสรรค์ เช่น สร้างสังคม เป็นต้น หรือเราอาจจะมีจุดหมายที่ตึงามอื่นๆ เราก็มาร่วมกำลังร่วมกันทำ

ถ้ามีความเข้าใจอย่างนี้ จิตใจของเราจะมองกว้างและมองไกล ไม่ใช่มองกันอยู่แค่ชีวิตของสองคน แล้วก็อาจจะมัวเฝ้ากันว่า ใครจะได้แค่ไหน ใครจะ

เสียเท่าไร ซึ่งเป็นเรื่องปลีกย่อย อย่ามัวคิดเลย ควร
คิดแต่ว่าทำอย่างไรเราสองคนจะมาร่วมกำลังกัน
ทำการสร้างสรรค์เพื่อจุดหมายที่ดี เพื่อชีวิตเพื่อสังคม

ชีวิตคือการศึกษา

มนุษย์ฝึกฝนพัฒนาจึงประเสริฐ

ในการมองไปข้างหน้าแล้วมาร่วมกำลังกัน
สร้างสรรค์อย่างที่ว่านั้น ระหว่างนี้เราก็พัฒนาชีวิต
ของเราไป เพื่อให้มีความสามารถที่จะทำการสร้างสรรค์
นั้น เพราะชีวิตของมนุษย์นั้นเป็นอยู่ได้และดำเนินไป

ด้วยดี ตามหลักการที่ทางพระบอกเราว่า **ชีวิตคือการศึกษา**

ทำไมชีวิตจึงเป็นการศึกษา เรื่องนี้เห็นได้ง่าย การที่เราจะมีชีวิตอยู่ได้นี้ เราต้องพบเห็นประสบการณ์ใหม่ ตาเราก็เห็นสิ่งใหม่ หูเราก็ได้ยินสิ่งใหม่ เราเดินไปเจอสิ่งใหม่ ไปในสถานที่ใหม่ พบสถานการณ์ใหม่ ชีวิตของคนเราก็อย่างนี้

เมื่อเราพบเห็นสิ่งใหม่ หรือเจอสถานการณ์ใหม่ เราก็ต้องคิดหาทางปฏิบัติต่อสิ่งนั้นและสถานการณ์

นั้นให้ถูกต้องให้ได้ผล ไม่ให้ติดขัด ให้ผ่านลุล่วงไปได้
เราจึงต้องเรียนรู้มัน ต้องคิดที่จะปฏิบัติต่อมัน หาทาง
แก้ไขปัญหา แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตของเรา
ดำเนินไปด้วยดี การทำอย่างนี้เรียกว่าการศึกษาทั้งสิ้น
เพราะฉะนั้นชีวิตที่เราเป็นอยู่ได้นี้ต้องศึกษาตลอดเวลา
ตามที่ว่ามานี้ ชีวิตของเราที่จะดีจะประเสริฐ
ได้ ก็ด้วยการศึกษาหรือการฝึกนี้ เพราะฉะนั้นเราจึงมี
คติที่พูดกันในสังคมไทยตลอดมาว่ามนุษย์เป็นสัตว์
ประเสริฐ แต่คำพูดของเรานี้เป็นคำที่พูดรวบรัดง่ายๆ

เราตัดข้อความอีกตอนหนึ่งที่สำคัญทิ้งไป คือคำเต็ม
ต้องพูดว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก”
ถ้าไม่ฝึกหาประเสริฐไม่

มนุษย์นี้ไม่ใช่อยู่ดีๆ จะเป็นสัตว์ประเสริฐ
หรือทางพระท่านไม่ได้ยอมให้เลยว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ
เพราะมนุษย์ที่ไม่ฝึกจะแย่มากที่สุด มนุษย์ที่ไม่มี การฝึก
นั้นเป็นสัตว์ที่แย่มากที่สุด ด้อยกว่าสัตว์ใดๆ ทั้งสิ้น มนุษย์
เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก อันนี้เป็นหลักของ
พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นจึงมีพุทธพจน์ว่า “ทนฺโต

เสฏโฐ มนุสเสสุ” แปลว่า ในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกแล้ว
ประเสริฐสุด หรือผู้ที่ฝึกแล้วจึงประเสริฐ ฝึกก็คือ
ศึกษาพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น

มนุษย์เรานั้นเป็นสัตว์ที่ว่า ถ้าไม่ฝึก ไม่ศึกษา
แล้ว อยู่ไม่รอด ไม่เหมือนสัตว์ชนิดอื่นที่อยู่ได้ด้วย
สัญชาตญาณ แต่มนุษย์เราเอาดีได้ด้วยการฝึก ด้วยการ
ศึกษาเรียนรู้ แม้แต่จะนั่ง จะยืน จะเดิน รับประทานอาหาร
อาหารนี้ มนุษย์ต้องเรียนทั้งนั้น ต้องฝึกทั้งนั้น ไม่เหมือน
สัตว์ชนิดอื่น ฉะนั้นจึงพูดว่ามนุษย์นี้ฝึกได้ และต้องฝึก

เมื่อเราอยู่ในโลกไป ถ้าเราฝึกเราก็สามารถ
เป็นลัทธิที่ประเสริฐจริงๆ เป็นมหาบุรุษก็ได้ เป็นนัก
ประดิษฐ์ค้นคว้า เป็นนักการเมือง เป็นนายกรัฐมนตรี
ตลอดจนเป็นพระพุทธเจ้าก็ยิ่งได้ เพราะฉะนั้น มนุษย์
นี้จะได้แค่ไหน ก็อยู่ที่การฝึกตัวเอง

ยิ่งฝึกตน คนก็ยิ่งประเสริฐ
คนยิ่งประเสริฐ ก็ยิ่งสร้างสรรค์สิ่งที่ดีเลิศ

การมีชีวิตคู่ครอง และมีครอบครัวนี้ เป็น
ชีวิตที่เรารับผิดชอบตัวเอง จึงเป็นเวลาส่วนสำคัญที่

จะฝึกฝนพัฒนาชีวิตของตน จึงบอกว่าต้องมองเรื่องของการแต่งงานนี้ ไม่ใช่แค่การมีชีวิตคู่ครอง แต่หมายถึงการมารวมกำลังกันทำการสร้างสรรค์ เราอาจจะตั้งจุดหมายอะไรก็ตามที่ดึงามขึ้น แล้วก็มารวมกำลังกันทำสิ่งนั้น ใจของเราก็จะมองกว้างและมองไกลออกไป แล้วเราจะไม่มัวถือสาเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีใจที่จะมาเพ่งจ้องตั้งแง่กัน

พร้อมกันนั้นเราก็มีคุณธรรม คือความรักที่อยากให้กันและกันเป็นสุข แล้วก็ขยายกว้างออกไป

อยากให้คนอื่นเป็นสุข อยากให้เพื่อนมนุษย์ อยากให้
คนทั้งโลกเป็นสุข เราทำได้กระทั้งเพื่อโลก เพื่อเพื่อน
มนุษย์ทั้งหมด

แล้วก็ใช้ครอบครัวนั้นเป็นโอกาส หรือจะ
ว่าเป็นสนามฝึกก็ได้ ในการที่จะพัฒนาตัวเองให้ชีวิต
ของเราดีงาม เมื่อชีวิตของเราดีงามฝึกตัวเองขึ้นไป
เราก็ยังทำเพื่อผู้อื่น ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำการ
สร้างสรรค์ได้ดียิ่งขึ้น หลักการเหล่านี้เอื้อต่อกัน

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของคุณธรรม ซึ่งรวมแล้ว

ก็มาอยู่ที่หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ ที่เป็นพื้นฐาน
เบื้องต้นอันควรจะประพฤติปฏิบัติให้ได้

ช่วยกันปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้วิวาหมงคล ให้เติบโตมั่นคง มีใบ ดอก และผลบริบูรณ์

ขอลงท้ายด้วยการเปรียบเทียบว่าการแต่งงาน
นี้เหมือนกับสองคนมาร่วมกันปลูกต้นไม้ขึ้นต้นหนึ่ง
ต้นไม้นี้คือต้นไม้มงคลสมรส หรือต้นไม้วิวาหมงคล
ซึ่งเราปลูกด้วยความมุ่งหมายจะให้เจริญเติบโต
งอกงาม

คุณสมบัติของต้นไม้ที่ดีที่เจริญงอกงามนี้มี

๔ อย่าง

ข้อที่ ๑. คือมีรากแก้วที่แข็งแรง การที่จะให้ต้นไม้ดำรงอยู่ได้และเจริญได้ก็ต้องมีรากที่แข็งแรง ข้อที่หนึ่งนี้เปรียบได้กับสัจจะคือความจริงนั่นเอง เพราะถ้าขาดสัจจะ ขาดความจริง เริ่มจากความจริงใจแล้วทุกอย่างก็จะอ่อนแอไปหมด อะไรต่ออะไรก็โลเล เดินหน้าไปไม่ได้

ข้อที่ ๒. คือต้นไม้ต้องมีศักยภาพแห่งความ

เจริญงอกงาม ที่จะเติบโตขึ้นไปจนกระทั่งเป็นต้นไม้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ข้อนี้ได้แก่ทมะนั่นเอง เพราะศักยภาพในการเจริญงอกงาม ก็คือความรู้จักหรือความสามารถในการปรับตัว แล้วก็ปรับปรุงพัฒนาตนเอง

ข้อที่ ๓. คือมีความแข็งแรงทนทานที่จะดำรงทรงตัวอยู่ได้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมซึ่งบางทีไม่เอื้อ เช่น อากาศร้อน อากาศเย็น แม้กระทั่งลมพายุ ลมมรสุม แล้วก็มีพวกวัชพืช พวกสัตว์ที่มากัดมาแทะ

หนอนที่มาชอนไช หรือเพลี้ยที่มาจับต้น ข้อนี้คือต้องมีขันติ ความแข็งแรง ทนทาน ถ้ามีคุณสมบัติข้อนี้ จะสู้ได้หมด ไม่ว่าจะมารุสมอะไรมา จะเป็นมารุสมสังคมหรือมารุสมชีวิตมา ก็สู้ได้

ข้อที่ ๔. มีน้ำหล่อเลี้ยงบริบูรณ์ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้สดชื่น แข็งแรง เขียวขจี มีใบพริ้งพริ้ว มีดอก มีผลดกสะพรั่ง อันเป็นความสมบูรณ์ของต้นไม้ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดผลดีแก่ต้นไม้เอง คือต้นไม้สมบูรณ์งดงามแล้ว คนอื่นมาเห็นก็พลอยสบายใจด้วย

คนทั้งหลายเดินมาเห็นต้นไม้ต้นนี้ใบเขียว
สะพรั่ง ดอกก็สวยงาม ผลก็มี เขาก็ชื่นใจ คนเห็นก็
สดชื่น เหมือนครอบครัวที่มีความสุข คนอื่นเห็นก็
พลอยสบายใจมีความสุขไปด้วย เป็นที่เชิดชูแก่ชุมชน
และสังคม

ยิ่งกว่านั้นคนที่ไปมาก็ยังได้อาศัย เมื่อต้นไม้
นี้แข็งแรงใบสะพรั่งดี คนเดินทางมาเหนื่อย ร้อนแดด
ก็ได้เข้ามานั่งพักไ้ร่มไม้ แล้วยังมีดอกไม้ชื่นชม และ
มีผลซึ่งถ้าเขาหิวขึ้นมาก็ได้อาศัยได้กินผลไม้ นั่นอีกได้

เพื่อแบ่งความสุขให้แก่ผู้อื่น และแก่สังคม นี่แหละคือ
ลักษณะของต้นไม้ที่เจริญงอกงามสมบูรณ์

ข้อที่สี่นี้ ก็คือจาคะ ความมีน้ำใจ ความรู้จัก
เสียสละ การเห็นแก่ความสุขของผู้อื่น เริ่มตั้งแต่คู่ครอง
ไปจนถึงเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด

ถ้าต้นไม้มีลักษณะครบตามที่ว่านี้ ก็จะเป็น
เป็นต้นไม้ที่ดี ที่สมบูรณ์ เป็นอุดมคติ

การแต่งงานก็คือ การเริ่มปลูกต้นไม้ต้นนี้
ซึ่งเราจะต้องร่วมกันพยายามดูแลรักษาและบำรุงให้

เจริญอกงาม ให้มีคุณสมบัติ ๔ ประการนี้ให้ได้ แล้ว
ต่อไปต้นไม้นี้ก็จะเป็นส่วนร่วมของสังคมที่ดี ซึ่งจะ
ช่วยให้เกิดความสุขตั้งแต่ความสุขในครอบครัว และ
แผ่ความสุขออกไปให้แก่ผู้อื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี

ในโอกาสมงคลวันนี้จึงขอวยชัยให้พรแก่คู่
บ่าวสาว ขอมอบพระพรของพระพุทธเจ้าให้เป็นธรรม
มงคล เพื่อให้การประกอบพิธีมงคลนี้ได้มงคลครบ
ทั้งสองอย่าง ทั้งพิธีมงคล และธรรมมงคล แล้วคู่
สมรสก็จะรู้สึกว่ วันนี้เราได้ทำการมงคลที่ครบถ้วน

สมบูรณ์แล้ว

แต่ดังได้กล่าวแล้วว่า ธรรมมงคลนี้มีใช้แค่เฉพาะหน้า แต่เป็นสิ่งที่ต้องทำตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นธรรมมงคลจึงไม่จบแค่วันนี้ ส่วนพิธีมงคลแม้จะจบไปก็อยู่ในความระลึกแห่งความทรงจำ และจะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจว่าเราจะต้องสร้างธรรมมงคลกันสืบต่อไป

ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ อาตมาในนามของพระสงฆ์ ขอตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมร่วมกับ

คุณพ่อ คุณแม่ของคู่บ่าวสาว และท่านผู้ใหญ่ ญาติมิตร
ผู้หวังดีปรารถนาดีทุกท่าน อวยชัยให้พรแก่คุณทั้งสอง
ขอคุณพระรัตนตรัยอภิบาลรักษาให้ทั้งสอง
เจริญงอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย มีกำลังกาย กำลังใจ
กำลังปัญญา กำลังความสามัคคี ที่จะดำเนินชีวิต ทำ
กิจการงานต่างๆ ให้ก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จสมความ
มุ่งหมาย มีชีวิตที่อบอุ่น ผาสุก มั่นคง ยั่งยืน พรั่ง
พร้อมด้วยธรรมะทั้ง ๔ ประการดังที่ได้กล่าวมา และ
ก้าวหน้าต่อไปในการที่จะแผ่แผ่ความสุข ความร่มเย็น

ให้แก่อสังคมนี้อีกกว้างขวางออกไป

ขอให้มีความเจริญวัฒนาในสรรพมงคล ยัง
ประโยชน์แก่ชีวิตของตน ของครอบครัว ของสังคม และ
มวลมนุษย์ทั้งหมดให้สำเร็จ และมีความเจริญเพิ่ม
พูนยิ่งขึ้นไปตลอดกาลทุกเมื่อ